

S kůrovcem jsme za bodem zlomu...

Od včerejška dělí kůrovec republiku na dvě části. Na těch mimořádně kritických, od Vysočiny na východ, už se nemá dělat nic jiného než hledat stromy, z nichž brouk ještě nevyletěl, a urychleně je odstraňovat. „Kůrovcové kalamity tu byly i dřív, ale nikdy takového rozsahu,“ říká v rozhovoru **Miroslav Svoboda**, vedoucí katedry ekologie lesa České zemědělské univerzity. Podle něj je to příležitost vrátit lesům jejich původní podobu a tím i zdraví.

KATEŘINA SURMANOVÁ

LN Jak jsme se do této situace dostali?

Je to souhrnou více faktorů. Prvním je probíhající klimatická změna, kterou ještě před pár lety část lesníků popírala. Lesníci jsou velmi konzervativní, řada z nich na klimatickou změnu nevěřila. Druhým důležitým faktorem je zásadní změna druhové skladby lesů, která proběhla za posledních dvě stě let. Česká republika má největší podíl smrkových hospodářských lesů z celé střední Evropy. Naše původní smíšené či listnaté lesy jsme změnili na jehličnaté s převahou smrku a borovice.

LN Před dvěma sty lety tu byly lesy smíšené a listnaté a my jsme to dopracovali na nadpoloviční zastoupení smrku?

Podíl smrku v našich hospodářských lesích je opravdu vysoký. Ale zásadní problém je, že roste v podmínkách, které pro něj nejsou přirozené a optimální. V čistých porostech se tu historicky vyskytoval převážně na horách, třeba vrcholových partiích šumavského a krkonošského národního parku. Tam je kůrovec přirozenou součástí dynamiky lesa, tam je doma. Ale v nižších nadmořských výškách smrky nikdy nerostly přirozeně v nesmíšených monokulturách. Když už tam smrk byl, pak mezi jinými dřevinami.

LN Kůrovec šel tedy z hor za smrkem, svojí potravou, dolů?

V zásadě se to tak dá říci. Kůrovec ke smrku patří, a protože jsme ho začali pěstovat mimo jeho přirozený areál, kůrovec přišel za ním. Boj s kůrovcem je už dvě stě let náplní práce lesníků, pokud chtějí pěstovat smrk tak, jak to dělají. Jenže klimatická změna postoupila tak daleko, teploty se tolik zvýšily a srážky snížily, že smrk je na hranici svých limitů a zároveň totéž velmi podporuje kůrovec. Ústí to v tak rozsáhlé šíření lýkožrouta, že standardní lesnické metody už nefungují.

LN V čem spočívají?

Hlavně v těžbě napadených stromů, než se brouk pod kůrou vyvine, jejich odvoz a likvidace. To je vlastně jediný způsob, jak se brouk dá zlikvidovat. Nic jiného není.

LN Kdy kalamita propukla?

Brouk se začal nekontrolovaně šířit před několika lety, začalo to na severní Moravě. Kalamita tam už předloni a loni dosáhla takových rozměrů, že trh zaplavilo ohromné množství smrkového dřeva, které pily nejsou schopné zpracovat. Tím pádem dramaticky klesla cena suroviny. Model je nastavený tak, že lesníci dřevo vyřezávají, za určité náklady vytěží, prodají, a co utrhá, částečně vrátí do zalesnění. Ale ještě jim musí zbyť nějaký výdělek. V některých lokalitách už nedává ekonomický smysl kácet, nedají se sehnat ani kvalifikovaní pracovníci.

Morava bez jehličí. Kalamita propukla na severní Moravě. Už dva roky tam každý, kdo to umí, tráví čas v lese a likviduje napadené stromy. Kmeny, v nichž brouk ještě nedorostl, se musí pokácet, ošetřit a odvézt dřív, než lýkožrout vyletí. Pak už je opuštěný strom mrtvý a akutně ohrožené jsou zdraví kolegové v okolí. Na snímku je loňské odklízení kůrovcových stromů v Nížkém Jeseníku. FOTO MAFRA - PETR TOPÍČ

LN Majitelé nechají les kůrovci?

Je to mnohem komplikovanější. Efektivní boj proti kůrovci už dnes není reálný. Část vlastníků již nebojuje, a když máte kolem pozemku dva takové, kteří už nejsou schopni kůrovce tlumit, můžete dělat cokoli, ale brouk lítá tam, kde najde potravu. Tak se šíří neustále dál.

LN Má to řešení?

Jedno z nich, s nímž v novele lesního zákona přišlo ministerstvo zemědělství, je vyhlášení zón, kde se proti kůrovci přestane na čas zasahovat, protože už tam z napadených stromů stejně vyhlítal. Aby majitelé lesa mohli soustředit síly tam, kde to ještě smysl má. To je krátkodobé řešení. Pesimistický scénář uvádí, že když se zásadně nezmění počasí, nepřijde velmi chladné a mokré jaro a po něm velmi chladné a mokré léto, člověk svou činností nebude schopen kůrovce zastavit a podstatná část našich dospělých smrkových lesů mu padne za obět. Je ale důležité uvědomit si prvotní příčiny.

LN To znamená?

Kdybychom neměli tolik smrků, nemáme takový problém s kůrovcem. Když tu byl jeden významný vědec z Ameriky, říkal: „To, co tu máte, není epidemie kůrovce, to je epidemie smrku.“ Kůrovec za to může částečně, klimatická změna za to může částečně, prostě pěstujeme příliš mnoho smrku a navíc nevhodně.

LN Máme smrkových monokultur víc než okolní státy?

Pracujeme teď na jedné vědecké studii s kolegy z několika zemí střední Evropy. Ukazuje se, že Česká republika má nejvyšší podíl smrku na nepůvodních stano- vištích z celého regionu, nejvyšší podíl holosečného hospodaření, tedy plantážnického stylu, a zároveň máme tyto lesy nejhušší s největší zásadbou. Snažili jsme se na jeden hektar vměstnat co nejvíc stromů, aby to produkovalo co největší zisk. V úhrnu faktorů je náš les v celém regionu nejméně odolný vůči kůrovci.

LN Když posíláme brouky přes hranice, lesy sousedů se s tím umí vypořádat, jsou odolnější?

O něco ano, protože mají větší podíl smíšených porostů a lesů, kde smrku není tolik.

LN Kde se vzal ten rozdíl, když původ lesů spadá dvě stě let zpátky, kdy jsme měli s kolegy v regionu jednoho panovníka?

Česká republika byla historicky součástí Rakouska-Uherska a to razilo model plantážnického

hospodaření. Jenže další problém tu nastal po druhé světové válce v souvislosti s komunismem a centrálně řízeným hospodařením. Průmysl potřeboval hodně dřeva, tak se ho prostě hodně pěstovalo. A do třetice, ke změně přístupu nedošlo ani po revoluci. Posledních třicet let se udržoval model: musíme pěstovat smrk, protože to je jediná dřevina, která bude ekonomicky vynášet, jediná, kterou budou zpracovatelé kupovat.

LN To asi není pravda, když to okolní státy dělat nemusely.

Přesně. Paradoxně to dopadlo tak, že jediný, kdo teď prodělává, jsou majitelé lesa. Firmy, které v lese pracují, mají zně; firmy co dřevo kupují a následně zpracovávají, pořizují vstupní surovinu za výrazně nižší cenu, i když finální produkt stojí pořád stejně. Ztráty jdou pouze za majiteli lesa; za státem, ten je tu majoritní majitel; za obcemi a městy a za dalšími soukromými vlastníky lesa.

LN Co je na smrku tak báječné- ho oproti ostatním stromům?

Velmi jednoduše se pěstuje. Česká republika se při obnově lesa z 80 procent spoléhá právě na výsadby. Přijdete do lesa, uděláte holinu, maximálně jeden hektar, jak to povoluje lesní zákon, a zasadíte novou generaci předpěstovaných sazenic. Je to takový plantážnický způsob hospodaření. Ostatní státy to mají obráceně, třeba Němci z 80 procent spoléhají na přirozenou obnovu, tedy že to les zvládne sám. Z pohledu pěstování je to náročnější.

LN Chce to také větší trpělivost vlastníka.

Především je to hlubší práce s přírodou, větší respekt. Les, který vzniká z přirozené obnovy, je odolnější, i vůči suchu. Výsadby na suchu naopak trpí – přesazujete sazenici s volnými kořeny a doufáte, že se ujme. Zalévat se to nedá, musíte doufat, že bude dost jarní vláhy. Poslední roky žádná není, takže se objevuje poloviční mortalita sazenic, to stojí spoustu peněz. A protože mnozí vytěžené dříví neprodali dobře či vůbec, nemají peníze na nové sazenice. Podíl přirozené obnovy se tu v poslední době zvedl na 20 procent, ale pořád je to relativně málo v porovnání se zeměmi v regionu.

LN A pořád tam majitelé jsou ziskoví? Musejí děle počkat, když se les obnovuje z náletového semínka. Než tohle vyrostle, trvá to déle než u sazenice.

Jasně. V minulých letech realizovali menší zisky než čeští vlastníci, ti byli relativně vysoce ziskoví – třeba státní lesy za posledních deset let poslali do erárního rozpočtu ohromujících 50 miliard. Je to ale bohužel za cenu, nechci-li říci drancování, pak minimálně výrazně ekonomicky řízeného modelu.

LN Takhle to vlády po šéfech Lesů ČR chtějí. Počítá se zisk.

Bohužel, je velice pravděpodobné, že na minulé vedení byl vyvíjen tento tlak. Lesy ČR jsou majoritním hráčem na lesnickém trhu, na trhu se dřevem i lesnickými pracemi. Ty nedělají samy,

soutěží si na ně soukromé dodavatele. To, že stát vydělal za deset let 50 miliard, zároveň znamená, že soukromé firmy, jež v těch lesích pracovaly a dřevo prodávaly, vydělaly podobně. Zájem soukromých firem tedy je, aby stát těžil co nejvíc, protože pak mají velké zakázky i zisky. Tento trh ovládá několik velkých hráčů, mezi nimi například i firmy patřící do koncernu Agrofert. Ale samozřejmě není to pouze Agrofert. A bohužel se zdá, že vinou ne zcela transparentního prostředí dokáží tyto velké firmy ovlivňovat samotnou lesnickou politiku a tím i svůj zisk. Přitom by to pro naši společnost mělo být po všech stránkách výhodné, že máme tak velký podíl státních lesů, které produkují trvale udržitelnou obnovitelnou surovinu, berou v potaz ochranu přírody a ještě do nich všichni můžeme chodit, dojít si na houby či borůvky.

LN Podle vás se tu historicky v lesích hospodařil systémem „po nás kalamita“? Všichni vydělali kromě lesů samotných?

Dá se to tak říci.

LN Muselo to začít dávno před příchodem Andreje Babiše, jehož bývalou firmu Agrofert jste zmínil, do politiky.

Určitě, to se vleče a vůbec to nesouvisí s Babišem v politice. Státní lesy se často chlubí, kolik odvedly do státního rozpočtu a jak efektivně ekonomicky hospodaří.

LN To končí.

Je to tak, dostanou se do zásad-

ních ekonomických problémů. V minulosti se objevily pokusy o změny, ale je velkou otázkou, zda současné vedení Lesů ČR je připraveno udělat nutné radikální změny v systému hospodaření. Trochu se obávám, že stále razí konzervativní přístup, kdy chtějí řešit boj s kůrovcem, ale nechápu, že se musí úplně změnit uvažování o využití lesů, revidovat dlouhodobá vize.

LN Je potřeba i změna zákona?

Paradoxně se vždycky říká, že Česko má nejtvrdší lesní zákon. To ano, je to zákon, který zásadně reguluje hospodaření, ale nutí vlastníka maximalizovat zisk. Aby na hektar vysázel tolik stromů, co to jen jde. Lhůta, po níž se mohou stromy kácet, je relativně dlouhá, 80 let, to ostatní státy nemají nastaveno tak silně, ale máme velmi krátkou dobu na následné zalesnění vykácené holiny, což do jisté míry znemožňuje využívání přirozené obnovy. Limity je třeba rozvolnit, mnohem více se spolehnout na jiné druhy dřevin, i na ty méně ekonomicky zajímavé, ale které jsou schopné růst na obřích holinách, jež vznikají třeba na severní Moravě. Tlak na ekonomickou stránku musí povolít.

LN Vyžadovalo by to vůli vlády říct státním lesům: „Dobře, nemusíte nějaký čas vydělávat, teď se uzdravte“.

Obávám se, že u státních lesů se to kvůli zmíněným tlakům nestane. V mnohém jsou soukromé lesy progresivnější. Lesní zákon je vlastně už jen cár papíru, protože leckde už není vymahatelný. Přestože jsou vlastníci povinni zasahovat, nedělají to, mnozí se ptají co dál. Ministerstvo zemědělství o tom zatím bohužel nemá zcela jasnou představu. Teď si musí každý majitel lesa dobře rozmyslet, aby se nezahlušil. V lese s kůrovcem jedna varianta je: stromy vykáčete, neprodáte je za dost velkou cenu, utrpíte ztrátu. Nezbydou peníze na zalesňování, musíte si půjčit. Umělá výsadba vám z půlky odumře, protože jarní sucha bývají v posledních letech extrémní. Druhá varianta je, že neuděláte nic, necháte stromy stát a zasahovat proti kůrovci nebudete. Následně se spoléháte na přirozenou obnovu. Může přirozeně vzniknout nová generace lesa, do které se pak mohou dosázet ekonomicky zajímavé dřeviny. Je to samozřejmě velmi kontroverzní postup, který ale má ekonomické i ekologické opodstatnění v řadě lokalit. Má bohužel i omezení z hlediska bezpečnosti. Padající suché stromy jsou velké riziko.

Vždycky smrk. Nynější kalamitu zavínily i smrkové monokultury v nižších nadmořských výškách. Při obnově holin se však smrk mnohde zase sází, jako na snímku ze středních Čech. Uprostřed smrkového lesa je mýtiny, kolem ní mladší smrk, které kůrovec už požírá také, a holiň smrkové sazenice a uprostřed jeden osamělý buk. FOTO REDAKCE